

УДК 37.015.31:746.3-023.5

Пискун О.М., Кузнєцова Н.О.

РІЗНОВИДИ ОБ'ЄМНОЇ ВИШИВКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОГО НАТХНЕННЯ

У статті наведено огляд різновидів об'ємної вишивки як сучасного популярного рукоділля. Коротко розкрито походження, технологію виконання та особливості застосування кожного виду. Вивчення об'ємної вишивки у школі передбачено у варіативній частині програми трудового навчання і технологій. Обґрунтовується педагогічна доцільність занять вишивкою, її позитивний вплив на формування особистості підростаючої людини. Об'ємна вишивка надає широкі можливості для прояву творчості. Оволодівши техніками об'ємного вишивання, учні зможуть створювати будь-які композиції, поєднувати між собою кілька вишивальних технік, виготовляти неповторні вироби за власним задумом.

Ключові слова: об'ємна вишивка, 3D-вишивка гладдевіми швами, стрічками, бісером, сутажем, вишивка у бразильському і французькому стилі, італійська вишивка "трапунто", золоте шитво "михлама", килимова вишивка, вишивка на пластиковій канві, навчання об'ємній вишивці.

Вишивка – один з найпоширеніших видів декоративно-ужиткового мистецтва. Як у давнину, так і в наш час мистецтво вишивки дуже популярне. Воно стрімко розвивається, збагачується новими техніками, оригінальними способами виконання. Традиційні національні вишивки "осучаснюються" та "інтернаціоналізуються". Сучасні крамниці з рукоділля пропонують багатий набір спеціальних інструментів і пристосувань для вишивки, широкий асортимент ниток, стрічок, тканин, матеріалів для оздоблення. Вишивка бісером, стрічками, хрестиком та іншими техніками стала улюбленим захопленням багатьох людей різного віку.

Нажаль, сучасні дівчата багато часу проводять за комп'ютером чи мобільним телефоном і мало знають про вишивку, не цікавляться нею. Проте, заняття вишивкою є дуже корисними. Вони мають велике значення для розвитку естетичних почуттів, дрібної моторики, обчислювальних здібностей, уваги, виховання вольових якостей (посидючості, терпіння, зосередженості, акуратності), а також, звичайно, творчих здібностей. Усі ці якості дуже важливі як для навчальної діяльності, так і для майбутньої професійної діяльності. Саме тому заняття вишивкою особливо потрібні в школі.

Не випадково вишивка завжди входила і входить до шкільних програм з трудового навчання. Її вивчення передбачається в обов'язковій (інваріантній) частині програмі, у варіативних модулях та у профільному технологічному навчанні. Так, програмою для 7-8 класів пропонуються варіативні модулі з вивчення української народної вишивки, гладдевих швів, мережок, вишивки бісером, для 10-11 класів – виготовлення текстильної аплікації, вишивки стрічками, технології зонитки, художнього набивання на тканині та об'ємної вишивки [3].

Нашу увагу привернула об'ємна вишивка, оскільки цей вид рукоділля швидко поширюється в Україні і все більше викликає інтерес не тільки у аматорів, а й у професіоналів.

Об'ємна вишивка – це старовинний вид рукоділля, колись дуже поширений у Західній Європі. Вперше об'ємна вишивка з'явилася в Англії, у другій половині XVII століття. Цікаво, що її виникнення пов'язане з розколом західної християнської церкви. У XVI столітті, коли Англія ще була католицькою, все мистецтво вишивальниць йшло на прикрашання церковного одягу та вишивку ікон. Реформація внесла свої корективи: розкіш стала забороненою для церковників і перекочувала у світське життя. Можливість прикрасити свій побут дала потужний поштовх творчій фантазії: мистецтво вишивки злетіло на нові висоти, в тому числі і нова техніка – об'ємна. Англійські майстрині намагалися винайти максимально прості способи виготовлення об'ємних квітів так, щоб вони виглядали, як живі [1].

Суть техніки об'ємної вишивки тих часів полягала в тому, що окремі елементи картини вишивалися на шматочках тканини, які потім пришивались до готової роботи. Так створювалося рельєфне зображення. Найчастіше ним прикрашали шкатулки і рами для дзеркал. Найбагатшою і найкрасивішою вважалася об'ємна вишивка золотом, яка свідчила про високий соціальний статус свого власника.

В наші дні об'ємну вишивку за прикладом тривимірного простору часто називають "3D-вишивкою". На сьогодні відомо багато різновидів об'ємної вишивки. Основними її мотивами є квіти, популярні також пейзажі, натюрморти й орнаменти. Ця незвичайна вишивка може виконуватися з використанням комбінування найрізноманітніших технік і швів – від гладдевих швів до голкового плетіння. Саме тому роботи, виготовлені в техніці об'ємної вишивки, часто стають справжніми витворами мистецтва. Фігурки людей і тварин, дерева і квіти здаються справжніми, а готова вишивка виглядає, як жива картина. За бажанням об'ємну вишивку можна поєднувати з вишивкою стрічками і бісером. Для надання рельєфності окремим елементам використовують тонкий дріт, картон, прокладочні матеріали.

Мистецтво вільної об'ємної вишивки доступне вишивальницям-початківцям, оскільки тут не потрібно дотримуватись певних жорстких правил, кожна майстриня може застосовувати в роботі над власним твором будь-які доступні їй способи і техніки вишивання, навіть придумати власні. Легкість роботи в цій техніці дає можливість повністю реалізувати свій творчий задум і швидко побачити результат.

Усі напрямки цього чудового виду рукоділля можна умовно класифікувати наступним чином: класична об'ємна вишивка *stumpwork*, вишивка стрічками, об'ємна вишивка бісером, італійська вишивка "трапунто", об'ємна вишивка в бразильському стилі, французька об'ємна вишивка, сутажна вишивка, художнє набивання на тканині (килимова вишивка), кримськотатарське золоте шитво "михлама", 3D-вишивка на пластиковій канві та змішання різних стилів об'ємної вишивки.

Коротко розглянемо особливості технології виконання кожної з названих видів об'ємної вишивки.

Об'ємна вишивка в класичному стилі stumpwork іноді називається знімною аплікацією. Родзинка цієї вишивки в тому, що об'єм їй надають квіти на дротяній основі, вишиті двобічною художньою гладдю. В результаті виходять красиві та унікальні тривимірні композиції.

Ця вишивальна техніка вимагає багато часу, вміння і терпіння. Особливість її полягає в тому, що усі об'ємні деталі виконуються окремо і для цього застосовується інша, додаткова тканина – бавовна або органза. Для роботи використовується м'який тонкий дріт, який прокладається по контуру пелюстки або листочка і прикріплюється до тканини невеликими поперечними стібками. Потім дріт щільно обшивають петельним швом або гладдевим валиком. Після цього площу пелюстки заповнюють двосторонньою тінювою гладдю. Чим більше кольорів і відтінків використовується в роботі, тим точніше передаються нюанси квітів і зелені, й об'ємна картина стає максимально реалістичною.

Вишиті деталі обережно вирізаються за допомогою маленьких ножиць. Дріт, закріплений по краю елементів, створює потрібну форму і об'єм. Коли всі об'ємні елементи вишиті і вирізані, їх збирають у квіти, закріплюючи на основній тканині, і оформлюють у композицію. Фон такої картини може бути виконаний різними способами.

Об'ємна вишивка стрічками добре відома сучасним рукодільницям. Суть її полягає в тому, що по тканині вишивають не нитками, а стрічками різної ширини. Ця техніка вимагає володіння спеціальними прийомами виконання швів стрічками і розуміння, як саме необхідно закріпити стрічку, щоб композиція виглядала натурально. Для роботи знадобиться голка, що має велике широке вушко і тупий кінець. В якості основи вишивки стрічками не підійде дуже м'яка і тонка тканина, бо вона не витримає ваги стрічок. Тканина основи має бути достатньо щільною й еластичною, щоб крізь неї легко проковзувала стрічка.

Відмінність *об'ємної вишивки бісером* від класичної техніки роботи з цим матеріалом полягає в тому, що бісер підбирають не під розмір "клітинки" канви, а беруть крупніше і викладають його не рівномірно і гладко, а рельєфно, дуже щільно, створюючи оригінальну випуклу фактуру. У такій вишивці бісер різного розміру поєднують з бусинами, камінням, стеклярусом, рубкою, перлами тощо. При цьому бісером можуть зашиватись тільки певні елементи картини, а фон залишають невишитим (якщо це тканина з принтом) або зашивають іншими техніками, наприклад, косим хрестиком. Для пришивання бісеру до основи використовують в основному шов напівхрестик та "назад голку".

В техніці об'ємної вишивки бісером і камінням виконують в основному жіночі прикраси (кулони, кольє, браслети, сережки, брошки), закладки та обідки для волосся, оздоблювальні елементи одягу (знімні комірки, погони) та різні аксесуари.

Італійська об'ємна вишивка "трапунто" зародилася у середньовічній Флоренції, пізніше набула популярності по всьому світу, особливо в Америці. "Трапунто" – це, скоріше, стьобання об'ємного виробу, ніж вишивка. За допомогою цієї техніки можна створити елегантні рельєфні набивні візерунки на багатошарових клаптикових виробках – покривалах, подушках, фіранках і предметах одягу.

Об'ємна вишивка "трапунто" може бути виконана як за допомогою швейного обладнання, так і вручну. Як правило, ручні шви в техніці "трапунто" виконують найпростішим стібком "вперед голку". Роботи на швейній машині виконують у вільно-ходовій техніці.

Головним у цій вишивці є так званий метод декількох шарів. Для "трапунто" необхідно брати тонкі тканини, такі, як бавовна, батист або шифон (ні в якому разі не можна брати стрейч). Головну роль у створенні об'єму відіграє прокладка, яку розміщують між верхнім і нижнім шарами. Саме від неї

залежить і сам об'єм, і кінцевий результат вишивки. В якості прокладки використовують синтепон, холофайбер або спанбонд. Якщо прокладка затонка, її можна покласти в два шари, або комбінувати з іншими прокладними матеріалами. При цьому необхідно пам'ятати, що велика товщина виробу може призвести до пропуску машиною стібків. Для виконання "трапунто" необхідна спеціальна голка для квілтингу з довгим і гострим вістрям та великим вушком. Така голка легко проходить всі шари, не обриває нитку і не дозволяє з'являтися пропускам стібків. Нитки для "трапунто" потрібні дуже міцні, найкраще поліестерні. Дуже прикрашає роботу металізована нитка, але вишивати такими нитками потрібно на мінімальній швидкості. А бавовняна нитка надає виробу ефекту старовинної ручної вишивки.

Вишивка в техніці "трапунто" вимагає зосередженості, скрупульозності і неабиякої майстерності, що під силу лише справжнім професіоналам машинного стьобання.

Інша цікава техніка – *об'ємна вишивка в бразильському стилі*. Вона нескладна, проте дуже цікава у виконанні. Поєднує в собі велику кількість різноманітних декоративних швів, а також прийоми мереживоплетіння. В результаті виходять чудові квіткові композиції.

Зародившись в Бразилії, ця техніка швидко набула популярності в інших країнах. У XXI столітті вона стає однією з найбільш популярних. Зазвичай бразильська вишивка активно поєднується з іншими техніками, особливо з гладдю. Наприклад, фон вишивається гладдю, а квіти – об'ємною технікою.

Така вишивка виконується з великої кількості елементів, що мають об'єм. Зовні бразильська вишивка виглядає як деяка оригінальна суміш фріволіте, рококо і румунських брид. Для її виконання використовуються поєднання різноманітних швів з обвиванням, гладдєвих, у прикріп, петельного, тамбурного, стеблового, набірних швів та їх модифікацій. Кожний із цих швів використовується для виконання конкретного елемента композиції, поєднання яких здійснює вражаючий ефект.

Для цього рукоділля застосовуються лише спеціальні кручені нитки із штучного шовку різноманітних яскравих відтінків.

Французька об'ємна вишивка активно використовує різні вузлики, що особливо гарно виглядають у поєднанні зі стрічками. Зазвичай "французькі вузлики" використовують для створення квіткових бутонів: крупні вузлики використовують для вишивання бутонів і тичинок, дрібними вишивають квіти і суцвіття другого плану. Проте, є й інші способи застосування вузликів для створення вишиваної композиції. Так, останній тренд, пов'язаний із французькою вишивкою, – багатобарвна об'ємна вишивка. Суть цього прийому полягає в тому, що вузликами повністю вишивається вся картина.

Ще одним видом об'ємної вишивки є *сутажна вишивка*, тобто вишивка вузьким плоским пластичним оздоблювальним шнуром-тасьмою, що називається сутажем. Сутаж складається з пари тонких круглих шнурочків, скріплених між собою щільними витками шовковистої обмотки, завдяки чому точно посередині утворюється характерний жолобок, саме в який і вколється голка для пришивання сутажу до тканини. За допомогою тонкої голки і ниток в колір тасьмі (або спеціальної напівпрозорої мононитки) сутаж пришивається на тканину-основу, одночасно скріплюючись між собою, утворюючи витончені об'ємні переплетення. Для цього виду вишивки характерні рослинні візерунки та орнаменти, що утворюються безперервною лінією. Техніка виконання полягає у викладуванні шнуром візерунка по контуру з одночасним пришиванням її дрібними малопомітними стібками. Зазвичай використовується шов "вперед голку" з дуже маленькою довжиною стібка. Насичений безперервний візерунок дозволяє отримати ефект цілісного мереживного оздоблення.

Сутажна вишивка здавна застосовувалась для прикрашання елементів святкового одягу, взуття, сумок, а також різноманітного домашнього текстилю. Її також поєднують з вишивкою бісером і камінням і таким чином створюють усілякі прикраси та панно.

Художнє набивання на тканині (Punch needle), або килимова вишивка, або вишивання петлями – це не лише килими і килимки. Усе частіше цей вид об'ємної пухнастої вишивки застосовується для оздоблення жіночих аксесуарів, дитячих іграшок, у дизайні модного одягу, для виготовлення панно і картин тощо. Головне в цій вишивці – спеціальна голка, що являє собою зрізану під кутом 45° металеву трубку з вушком унизу біля вістря, з обмежувачем (що визначає висоту ворсу) і ручкою.

Тканину підбирають відповідно до товщини голки. Найкращою основою для килимової вишивки вважається вовняна однотонна тканина з полотняним переплетенням, хоча можна використовувати льон, канву, мішковину. Головне, щоб основа була достатньо щільною, адже петлі в ній тримаються лише за рахунок тертя. Для художнього набивання застосовують різнокольорові нитки: муліне, шовкові, вовняні, акрилові, ірис та інші, а також пряжу для в'язання і вузькі стрічки.

Технологія виконання килимової вишивки нескладна: тканину-основу закріплюють у підрамник або п'яльці, наносять рисунок (слід пам'ятати, робота в килимовій техніці виконується з виворотного боку, тому при перенесенні малюнка на основу його необхідно дзеркально відобразити) і поступово заповнюють елементи рисунка різнокольоровими нитками, розташовуючи стібки щільно один біля одного. За допомогою регулювання висоти ворсу та підстригання петель можна створити рельєф поверхні вишитого виробу і досягти цікавих ефектів. Готові килимові вишивки можна оздобити китицями, гудзиками, намистинами, дерев'яними чи металевими елементами, шкірою тощо [4].

Серед величезного різноманіття вишивок мало відомим для широкого загалу залишається *лицьове золоте шитво кримських татар – "михлама"*. Пов'язана з традиціями Візантії та Близького Сходу, кримськотатарська вишивка у період XV-XVIII століть вважалася однією з найкращих за технікою виконання. "Михлама" – це золоте або срібне одностороннє шитво, що виконувалося, як правило, на оксамиті, атласі або шкірі та використовувалося в деталях одягу, де спідня сторона не мала ніякого практичного значення.

Це шиття гладдю по настилу з картону, вати, вовни або шкіри. У наш час замість золотих і срібних ниток використовують металізований люрекс. Найпопулярнішим є настил із картону різної товщини. В якості основи вишивки використовують ворсову тканину, найчастіше оксамит чи велюр. Нині вишивають одночасно двома нитками: простою і золоченою. Спочатку треба нанести елементи малюнка на картон або драп, вирізати їх і закріпити на тканині-основі декількома стібками. Золочена нитка викладається тільки поверху, а прикріплюють її до тканини простою ниткою. Вишивку прикрашають золотим шнуром, блискітками, бісером, камінням, бахромою.

Такою технікою оздоблюють в основному прикраси для дому – панно, диванні подушки, скриньки, а також сумки, гаманці тощо. Вироби, оздоблені "михламою" виглядають витончено і розкішно [2].

3D-вишивка на пластиковій канві – це ноу-хау у вишивці, що займає свою особливу нішу серед видів об'ємної вишивки. Тут об'єм створюється не за рахунок самої вишивки, а в результаті створення тривимірних виробів. Пластикова канва – це синтетичний сітчастий матеріал, який імітує структуру тканини для вишивки хрестиком. Такий матеріал має ряд переваг: добре тримає форму, гнучкий, краї не обсыпаються, не боїться вологи, не потрібно прасувати і відпарювати, довговічний, для вишивання не потрібні п'яльця, випускається у вигляді готових шаблонів, ідеально підходить для створення об'ємних будиночків, скриньок, футлярів, ялинкових прикрас, рамок для світлин та інших виробів, для яких потрібна жорстка основа. Такі вироби виглядають дуже оригінально і вишукано.

Кожну деталь (грань) виробу виконують окремо, а потім з'єднують їх між собою за допомогою стібків "в стик". Вся робота виконується вручну. Вишивати можна в будь-якій техніці, проте пластикова канва передусім найкраще підходить для вишивки лічильним хрестиком, а також косим стібком та гобеленовими швами. Нитки для вишивання вибираються залежно від номера канви: для крупних клітин використовуються вовняні та акрилові нитки, для дрібних – бавовняне муліне.

Отже, різновидів об'ємної вишивки багато. Оволодівши техніками об'ємного вишивання, можна створювати справжні витвори мистецтва. З окремих елементів можна komponувати будь-яку композицію, а також поєднувати між собою кілька вишивальних технік, змішувати стилі. Виготовляти задуманий виріб можна з використанням як машинних, так і ручних робіт. Основним принципом тут є творчий підхід у поєднанні з відчуттям гармонії.

У школі виготовлення виробів технікою об'ємної вишивки відповідно до структури та змісту програми трудового навчання виконується через проектно-технологічну діяльність. Практичним результатом роботи учнів має бути проект. Згідно рекомендацій програми спочатку вчитель розкриває перед учнями загальні теоретичні відомості про технологію об'ємної вишивки, які дадуть їм змогу розпочати пошук потрібної інформації, визначитись із напрямком, за яким вони бажають працювати. Тому не варто перевантажувати учнів зайвою інформацією. Слід пам'ятати, що все необхідне для виконання проекту – від теоретичних відомостей до технології виготовлення і матеріалів для роботи – учні мають віднайти та скомпонувати самостійно [3].

Орієнтовними об'єктами проектної діяльності учнів з об'ємної вишивки можуть бути: вітальна листівка, панно, косметичка, сумочка, торбинка, чохол для мобільного телефону або окулярів, репродукція картини (вишивка по принту), картина, рушник, диванна подушка, серветка чи скатертину, м'яка іграшка, підхват для штор, елемент оздоблення одягу, прикраса, закладка чи обідок для волосся, пояс тощо.

Заняття вишивкою сприяють формуванню гармонійної особистості з розвиненим естетичним чуттям, творчими здібностями і вольовими якостями. Це дасть дівчам можливість у майбутньому створювати своїми руками затишок у домі, а, можливо, й передбачити професію вишивальниці.

Використані джерела

1. Ди ван Никерк. Объемная вышивка. Самая полная энциклопедия [Текст] / Ди ван Никерк – М.: АСТ-Пресс, 2008. –183 с.
2. Крупа Т.М. Мистецтво золотого гаптування. Знайомтесь: михлама [Текст] / Т.М. Крупа // Трудове навчання в школі. – 2012. – № 13/14. – С. 32-34.

3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Технології 10-11 кл. Варіативні модулі [Електронний ресурс] // Трудове навчання. – Режим доступу: <http://trudove.org.ua/post/tekhnolog-10-11-vs-var-ativn-modul>
4. Стюарт М. Объёмная вышивка. Новые идеи [Текст] / Маринда Стюарт – Пер. с англ. – М.: ЗАО "БММ", 2010. – 240 с.

Pyskun O., Kuznetsova N.

VARIETIES OF VOLUME EMBROIDERY AS A SOURCE OF CREATIVE INSPIRATION

Volume embroidery is a popular kind of contemporary crafts. Its essence is to create a relief image. Today there are many varieties of volume embroidery that can be performed using a combination of a variety of techniques and stitches, both manually and on the sewing machine. This article provides an overview of the varieties of volume embroidery, namely the volume embroidery in the classic style "Stumpwork", embroidery with ribbons, volume beadwork, Italian volume embroidery "Trapunto", volume embroidery in the Brazilian style, French volume embroidery, soutache embroidery, Tatar gold embroidery "Miklama", carpet embroidery "Punch needle", 3D-embroidery on plastic canvas. It is briefly disclosed the origin, technology, performance and features of each kind of decoration products. Volume embroidery provides ample opportunities to demonstrate creativity. The art of free volume embroidery is available not only to professional embroiderers, but embroiderers beginners, since it is not required to follow certain strict rules, each master can use in his own work any available methods and technologies of embroidery.

It is proved the pedagogical feasibility of embroidery studies, its positive influence on shaping of the individuality of a growing up person. Embroidery lessons are important for the development of aesthetic sense, fine motor skills, computer skills, imagination and attention, education of endurance qualities (diligence, patience, concentration, accuracy), and creativity.

Study of volume embroidery at school is provided in the variable part of the program of labor training and technologies. Production of works with volume embroidery technique is performed through design and technological activities. Having mastered the techniques of volume embroidery, pupils can create any kind of compositions, combine together several embroidery techniques, produce unique products of their own design. The basic principle here is creativity combined with a sense of harmony.

Key words: *volume embroidery with satin-stitch, ribbons, beads, soutache, embroidery in the Brazilian and French style, Italian embroidery "Trapunto", gold embroidery "Miklama", carpet embroidery, embroidery on plastic canvas, volume embroidery studies.*

Стаття надійшла до редакції 31.10.2016 р.